

KULTURVÄRDEN

KLART I CANBERRA
Svensk byggkonst imponerar

VÅLDSAMT I WARSZAWA
Skyddsrum räddade svenskar

GÅ I FÄNGELSE
Kulturhus lockar Gävlebor

K

ELDAR FÖR LIVET
Tillväxt på bränd mark

VASAS VÄRSTING
En mardröm till kungadotter

EN SKÖNHET FÅR PENSION
Ersätts av nytryck i siden

En trappa för

WIENSMAKARE

EN GOD OCH HÅLLBAR JUL!

I STATENS FASTIGHETSVERK har vi det senaste året ägnat stor tankekraft kring hållbarhet. Det är egentligen inget nytt för oss. Att bevara kulturfastigheter »för evärdlig tid« har alltid inneburit sådana ställningstaganden.

I Kulturvärden har vi alltid försökt lyfta fram kloka, annorlunda, självklara och intressanta exempel på hur vi anpassar våra fastigheter för att uppnå större hållbarhet. Det är naturligtvis en utmaning när ingenting får synas eller ändras i skyddade fastigheter, men även små förändringar, som att byta ut energikrävande belysning mot LED-lampor, innebär stor skillnad. Vi har tidigare berättat att många ambassader sätter en ära i att tänka miljösmart och även sprider goda exempel mellan varandra. I det här numret besöker vi några ambassader som fått en ansiktslyftning.

En ansiktslyftning kommer även Gripsholm att få när den sköna, men ack så blekta sidentapeten byts ut mot en rodnande nygjord kopia. En som inte rodnade i första taget var Gustav Vasas dotter Cecilia. Hon var både modig och levnadsglad. Läs mer om henne i Anekdoten.

Jag hoppas att du får frid och tid att läsa från pärm till pärm i jul. Låna gärna ut tidningen till en vän. Kanske en prenumeration kan vara julklassen du letar efter?

En riktigt God Jul önskar vi i redaktionen.

MIA FERNLUND
Chefredaktör

...vad tror ni hände sen?

FOTO SFV

Lars Brandberg, SFV:s förvaltare för ambassadanläggningen i Tokyo; För cirka tre år sedan florerade rykten om att Sveriges ambassadanläggning i Tokyo kunde komma att säljas, hur har det gått med det?

– Det ryktet kan vi avskriva. Vi skrev ett nytt tioårigt hyresavtal med UD från

första augusti 2013. Den stora förändringen är att UD inte längre hade behov av hela anläggningen utan nu hyr drygt 40 procent. Den nya situationen innebar också att vi fick godkännande av regeringen att bedriva kommersiell verksamhet i Tokyo.

Hur fungerar det i praktiken?

– Ungefär som i House of Sweden, Washington DC. Det vill säga vi har rätt och möjlighet att ta in externa hyresgäster.

Hur går det med det då?

– Det går bra. Vi har hyrt ut till flera externa hyresgäster, bland annat kontorslokaler till ett energibolag, som heter Etrion och bygger solcellsparker i Japan. Och flera av lägenheterna i fastigheten har vi hyrt ut både till privatpersoner samt organisationer. Allt till marknadsmässiga villkor.

Hur ser framtiden ut för fastigheten?

– Den ser ljus ut. Det finns en stor potential i vår fina anläggning i världens största stad, Tokyo, med sina 37 miljoner invånare.

Mia Fernlund

KULTURVÄRDEN NUMMER 4, 2015

Statens fastighetsverk ger ut Kulturvärden fyra gånger per år för att du ska få kunskap om Sveriges kulturarv. SFV:s uppgift är att se till att fastigheternas själ och karaktär lever och bevaras till kommande generationer. Genom staten är du delägare, tillsammans med nio miljoner andra svenskar.

Ansvarig utgivare

Ann-Charlotte Spegel-Berg
Chefredaktör Mia Fernlund
Redaktionell produktion

Kontakta oss

Kundservice www.kulturvarden.prenservice.se eller 0770-457 152

Redaktionen kulturvarden@sfv.se eller 010-478 70 00

Postadress Kulturvärden, Box 2263, 10316 Stockholm

Rejäl Kommunikation AB

Redaktör Tomas Eriksson

Creative Director

Pompe Hedengren

Art Director Johan Björnsrud

Projektledare Lena Severin

Korrektur Lena Walldow

Texter Catharina Bergsten,

Gustaf Cederlund, Tomas

Eriksson, Mia Fernlund,

Lars Hjertberg, Petter

Karlsson, Elisabeth Krogh,

Ola Liljedahl, Berit Nilsson,

Thorsten Sandberg, Monica

Strandell

Foto Melker Dahlstrand,

Piotr Dziubak, Helen Edvall,

Stefan Esstasy, Marcus

Funke, Erik Granerot,

Niclas Hammarström,

Jacob Hidemark, Malin

Hoelstad, Lennart Karlsson,

Åke E:son Lindman, Krister

Markunger, Berit Nilsson,

Magnus Stibéus, Jakob

Strömholm, Morteza Taheri

Illustration Stina Wirsen

Repro Jeanette Andersson

Tryckeri Norra Skåne Offset

www.sfv.se

issn 1104-845x

Omslaget

Svenska ambassaden, Wien

Foto Åke E:son Lindman

FOTO NICLAS HAMMARSTRÖM

8

JAKT OCH FISKE I UNIK MILJÖ

*Samarbete som
öppnar fjällvärlden*

FOTO LENNART KARLSSON

16

FJÄRRSTYRD RENOVERING

*Svensk glans
i Canberra*

FOTO PIOTR DZIUBAK

24

DRAMATISKT I WARSZAWA

*Ambassaden mitt
i världshändelserna*

FOTO STEFAN ESSTÄSY

32

GÄVLE GÅR I FÄNGELSE

*Skräckbyggnad
blev kulturhus*

NYHETER 5
*Eldar färgar
framtiden grön*

TAPETER 6
*En skönhet i siden
går i pension*

FORM 14
*Ord som bygger
språkliga hus*

ANEKDOTEN 22
*Kungabarnet
som blev rebell*

BAKOM FASADEN 38
*Anonymt paket
med guldglans*

FOTO JACOB HIDEEMARK

Blå salongen är starkt förknippad med den förra kronprinsessan Victoria och hennes tyska bakgrund.

Många nyanser av blått

BLÅ SALONGEN, TULLGARNNS SLOTTSS PARADDRUM, har under året genomgått en varsam måleri restaurering. Huvudorsaken var att salongens linoljefärgspackel krackelerat och lett till att färgen börjat släppa. Då visningsverksamheten åter öppnar i vår, kommer slottets besökare att få uppleva salongen Berlinerblå, så som den såg ut på kronprins Gustaf (V) och kronprinsessan Victorias tid.

Blå salongens gustavianska inredning med bröstningspaneler och dörrar är från slutet av 1700-talet och kom till under hertig Fredrik Adolfs tid. Hundra år senare moderniserades salongen i sydtysk och lite frodigare nyrokoko. Väggarna fick fältindelning med listverk av stucc och trä. Taklisten fick ett nätliknande mönster och allt målades i olika nyanser av blått. I dag har salongen en särställning på slottet då det är ett av fåtal rum som helt fått behålla sin 1880-talskaraktär.

FOTO HELEN EDVALL

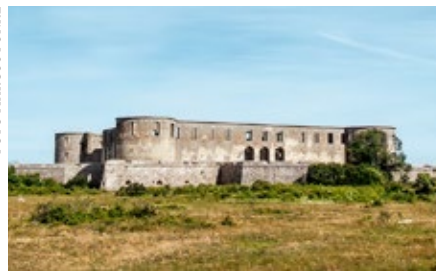

PRISAS FÖR ARBETE PÅ KALMAR SLOTT

MIMMI MANNHEIMER, slottschef på Kalmar slott, är årets vinnare av Kulturarvspriset. Under hennes målmedvetna ledning, i samarbete med Statens fastighetsverk och satsningen Öppna portar, har slottet utvecklats till en lyckad helhetsupplevelse med utställningar, ökad tillgänglighet, ny restaurang och en av Sveriges bästa barnaktiviteter i historisk miljö. Svenskt Kulturarvs pris består av äran samt 10 000 kr.

»På Kalmar slott öppnas barnasynet för både stora och små«, enligt juryn.

FOTO MARCUS FUNKE

UTVECKLING GAV FLER BESÖKARE

I JUNI 2014 invigdes *Uppgång och fall* på Borgholms slottsruin, en sinnlig och färgsprakande utställning som tillsammans med slottskafé på Stora borggården, utökad barnverksamhet, installationer och en historisk app är resultatet av Statens fastighetsverks och Borgholms kommuns utveckling av besöksmålet. Satsningen kunde genomföras tack vare projektet Öppna portar, delvis finansierat av EU, och har blivit mycket lyckad. Antalet besökare ökade med 31 procent jämfört med 2013.

GE BORT KULTURVÄRDEN I JULKLAPP!

VILL DU HA TIPS på en bra julklapp? Då kanske en prenumeration på Kulturvärden skulle kunna passa? Du tecknar den på www.kulturvarden.prenservice.se eller ringer SFV:s kundservice på 0770-45 71 52.

FOTO MELKER DAHLSTRAND

RYTTARKUNGEN FLYTTAS IGEN

MITT PÅ SLUSSPLAN i Stockholm stod en staty av Karl XIV Johan när han som kronprins rider in i Stockholm år 1810. Statyn är gjord av konstnären Bengt Erland Fogelberg och har sedan den invigdes 1854 flyttats ett antal gånger i den nära omgivningen. Nu är det, med anledning av Slussens stora omgörning, dags igen. Ny tillfällig adress är Gubbens gård vid Slottsbacken. Hur länge statyn ska stå där eller vart den sedan ska ta vägen är inte klart i nuläget.

ORANGE BLIR DET NYA GRÖNA

STATENS FASTIGHETSVERK HAR bränt över ett hundra hektar mark längs Piteälven under sommar och höst. Allt för att djur och nya växter ska trivas.

Det har brunnit i svenska skogar i alla tider. Innan människan lärde sig att elda var det blixten som tände skogarna, sedan var det människans lägereldar som spred sig. Mycket talar för att stenåldersmänniskorna startade bränder för att locka bytesdjur till bördiga marker. Nu används elden i modernt skogsbruk.

Resultatet har i alla tider inneburit en biotop som förbättrar växtlighet och i förlängningen djurliv.

–I dag är det i första hand en markberedningsmetod, där man på ett hygge låter branden frigöra näringsämnen för att skapa en gynnsam biotop för nyplanterad skog, berättar Erik Granerot, skogsvaktare vid SFV.

Men som en effekt av det, så förbättras livsbetingelserna för ett antal för skogen gynnsamma djur och växter.

–Den sotsvarta praktbaggen kräver bränd mark för att

kunna föröka sig. Och svedjenävan växer bara upp ur jorden efter en brand. Så fort det börjat växa på det brända området, så ser vi att skogsfågel och älg trivs väldigt bra.

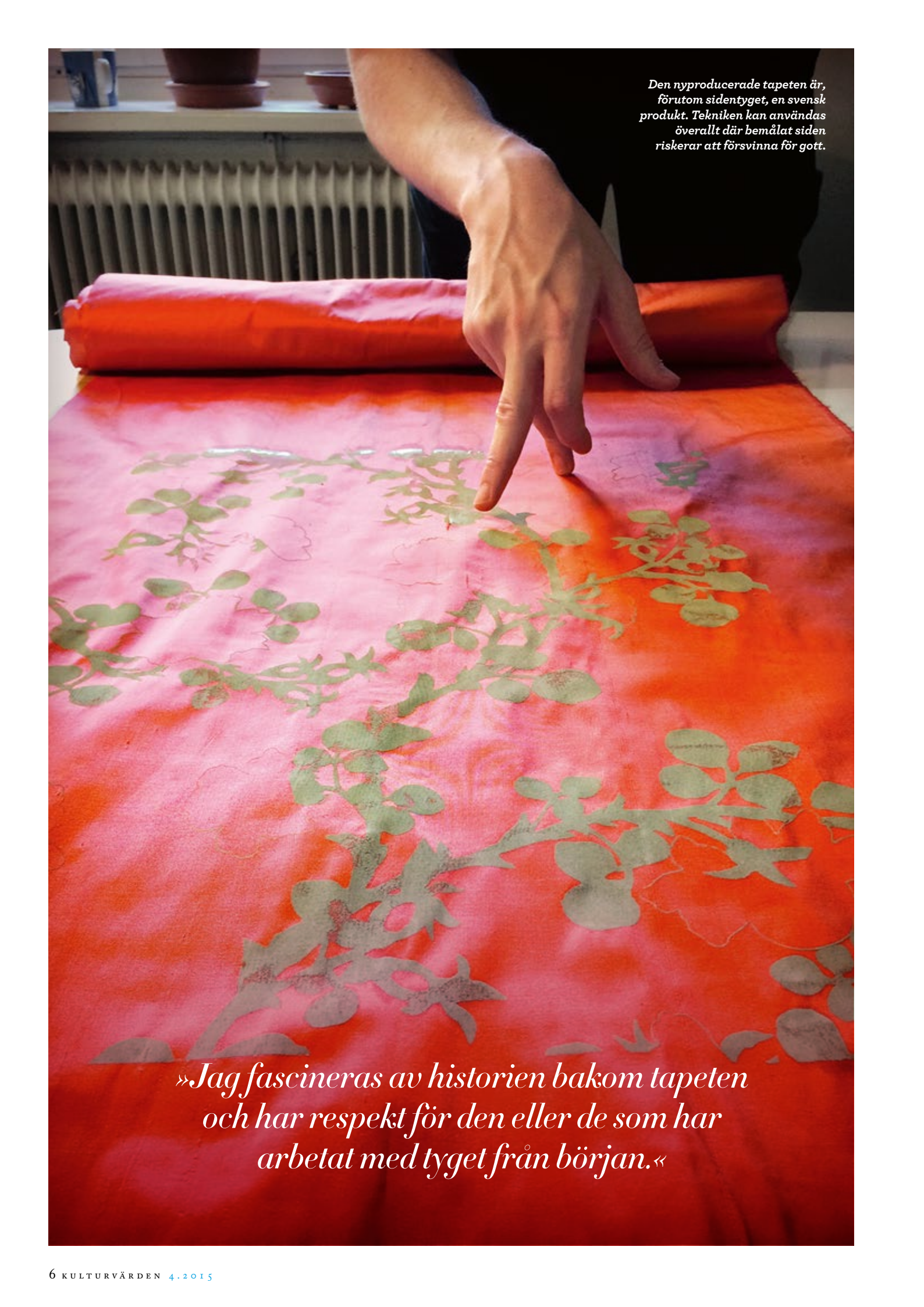
Marken antänds med en så kallad brännkanna, brännolja utspädd med lite bensin som bränsle. Även om det finns risk för att elden sprids, så är det mycket sällsynt att eldarna tappar kontrollen. En bra start är att elda på tydligt avgränsade ytor, parat med att vinden är svag men stadig.

–Vi kan även begränsa eldens spridning genom att hugga brandgator. I några fall anlägger vi även moteld, vilket innebär att vi tänder en eld längre fram i vindriktningen, men hindrar den från att sprida sig framåt. När den »riktiga« elden kommer, finns inget kvar som kan brinna.

De som jobbar med elden löper ingen större risk, enligt Erik Granerot.

–Vi väljer dagar med bra bränningsväder, har bra koll på elden och vet hur vi tar oss ut om det krävs.

TOMAS ERIKSSON

A close-up photograph of a person's hand pointing at a vibrant red fabric with a delicate green floral pattern. The fabric is laid out on a surface, and a roll of the same fabric is visible in the background. The lighting is soft, highlighting the texture of the material. In the upper right corner, there is a block of text in Swedish. In the lower part of the image, there is a quote in Swedish.

Den nyproducerade tapeten är, förutom sidentyget, en svensk produkt. Tekniken kan användas överallt där bemålat siden riskerar att försvinna för gott.

»Jag fascineras av historien bakom tapeten och har respekt för den eller de som har arbetat med tyget från början.«

Patinerad pensionär får RÖD REPLIK

Sidentapeten i Drottningens lilla kabinettt på Gripsholms slott ersätts nu av 60 meter noggrant återskapad, handmålade sidentaft.

TEXT Elisabeth Krogh FOTO Jakob Strömholm

Den 60 meter långa tryckbanan, där mönstret ska tryckas med färger av mager oljetempera.

Till vänster kan man se hur ljuset blekt den del av tapeten som inte skyddats av lister. Den nya tapeten till höger har fått originalfärg.

Sidentapeten på Gripsholms slott var både sliten och trasig efter 300 års trogen tjänst. Den skulle inte hålla länge till i uppsatt skick och har nu monterats ned för att kunna bevaras åt eftervärlden.

SFV beslutade i stället att tillverka en replik som ersättning. För att få ett så autentiskt slutresultat som möjligt analyserades sidenttyget av konservatorer, kemister, screentryckare, dekorationsmålare och textilföretag.

Det visade sig att tapetmönstrets konturlinjer är målade med silverfärg, vilket tyder på att tyget tillverkats i Kina på 1700-talet. Även dekoren är handmålade, kanske med hjälp av schabloner. Det detaljrika blommönstret vittnar om ett avancerat arbete av kunniga hantverkare. Därför var det inte lätt att bestämma hur tapeten skulle rekonstrueras.

– Det var en utmaning att hitta rätt produktionsprocess, hantverkare och målare, säger slottsarkitekten Jakob Strömholm. Till slut valde vi att screentrycka mönstrets grund på siden och anlita en duktig dekorationsmålare.

DEN NYTILLVERKADE TAPETEN kommer att bli en liten färgchock för vana besökare på Gripsholms slott. De har hittills mötts av en beige gul bottennyans på tapeten, men den ursprungliga färgen visade sig vara en lysande, korallröd kulör som dolts bakom tapetramen.

– Ja, det var verkligen en överraskning, kommenterar Jakob Strömholm. Vi valde att ta hänsyn till intentionen med kulören och behålla den ursprungliga färgprakten. Jag fascineras av historien bakom tapeten och har respekt för den eller dem som har arbetat med tyget från början.

Ursprungshantverket väcker många spännande frågor om vilken teknik som

nyttjades. Kanske använde man små blåsror för att sprida ut färgen på de tonade bladverken? Var det en eller flera personer som arbetade med dekoren samtidigt?

Catrin Skött-Lindblom är dekorationsmålaren som ska kopiera det intrikata mönstret. Hon kommer att handmåla alla blommorna, som inte alltid ser exakt lika ut på rapporterna.

– Det kommer att ta mellan ett halvår och ett år att färdigställa tyget. Allt beror på hur mycket av mönstret som kan screentryckas. Men jag har fått lov att sticka emellan med andra jobb, annars blir det nog lite för mycket av det goda.

Nu väntar hårt arbete för samtliga inblandade i produktionen – och tålmod för Gripsholmsbesökarna. Den enda som får vila är originaltapeten. Det har den gjort sig väl förtjänt av efter att hängt uppspänd och betraktad under tre sekler. *

Jakt och fiske på
HÖG NIVÅ

Svenska och utländska jägare och fiskare åker den långa vägen hit för att få chansen att skjuta en ripa eller fånga en präktig öring. I ett samarbete mellan Anariset och Statens fastighetsverk öppnas en annars stängd del av den svenska fjällvärlden och dess skatter för allmänheten.

TEXT *Tomas Eriksson* FOTO *Niclas Hammarström*

*Per Erik Jonasson sökte nya intäkts-
möjligheter när hans sameby minskade
antalet renar. Nu driver han Anarset AB
som arrangerar jakt och fiske i fjällen.*

Anarisfjällen ligger
tre mil söder om Åre.

»Här har fjällvärlden öppnat sig för jägare och fiskare som bara kunnat drömma om att få fälla en älg, skjuta en ripa eller kroka en röding i dessa trakter.«

Det är ett magnifikt skådespel som bjuds när elektronerna accelererar i magnetosfären och skapar det ljusfenomen som kallas norrsken. Det färgar inte bara himlen grön och vit utan målar även Östra Vattensjöns vattenspegel med en trolsk färg denna oktoberkväll. Från baksätet i den fyrsitsiga fyrhjulingen kan man dessutom, i skogsbrynet vid kanten av sjön, skönja ljus från jakt- och fiskeläget Ajvin Sijte.

Men det var inte den här typen av ögongodis som lockade Jonas Nilsson och hans bror Nils-Paulus att en gång

att lämna Hosjöbotten och flytta hit. Istället var det så enkelt som att de två samerna hade tröttnat på att gå eller skida de tre milen till samebyns bästa jakt- och fiskemarker – och sedan ha lika lång väg hem, men nu med döda älgar och fisk i blöta bomullsnät, en fångst ofta så tung att de fick gå flera vändor.

SÅ EN VÄRVINTERDAG i början av 1930-talet tog de skidorna och drog västerut till de områden, där fisken och viltet fanns. I Grönvallen, inte långt från den fiskrika Vattensjön, högg de timmer som barkades, klövs och lades på tork. På försommaren löptes näver av stora björkstammar för att fungera som takbeklädnad under torven.

När sommaren kom kunde brödernas familjer flytta in, och som mest bodde här nio barn i kåtorna.

TVÅ GENERATIONER OCH drygt 70 år senare drog Per Erik Jonasson, sonson till Jonas Nilsson, även han slutsatsen att han måste hitta nya sätt att försörja sig på efter att Tossåsens sameby beslutat att reducera antalet renar. 1997 fick fjällmassivet Anarisfjällen ge namn till Anariset AB, som startade med bygget av jakt- och fiskecampen Ajvin Sijte invid Östra Vattensjön. En flottarstuga plockades ner i Ottsjö och transporterades hit, och ett gammalt bäthus byggdes om till samlingshus. Nu, 18 år senare, finns här en kåta, fem hus med 17 sängplatser och åtta båtar. Dessutom har

Norrskenet bjuder på ett strålande skådespel.

När det är barmark hämtar Per Erik Jonasson sina gäster med en fyrhjuling för en halvtimmes färd från närmsta bilväg.

Lasse Forsman har en öring på kroken.

Denna halvkilosfisk hamnade i stekpannan.

den legendariske fjällflygaren Gunnar »Spökis« Anderssons flugfiskecamp vid Anasjön köpts.

Därmed har Per Erik Jonasson inte bara skapat ett levebröd för sig själv och sin familj. Här har också fjällvärlden öppnat sig för jägare och fiskare, som bara kunnat drömma om att få fälla en älg, skjuta en ripa eller kroka en röding i dessa trakter. Det har till och med skapats svenska exportframgångar, men mer om det senare.

Förutom sedvanerätten till jakt och fiske inom Tossåsens samebys marker arrenderar företaget jakten i kronoparken Rulldalen, förvaltd av Statens fastighetsverk. På sommaren är det oftast fiskare som hittar till markerna, som ligger runt tio mil väster om Östersund eller dryga tre mil söder om Åre. På höstarna kommer jägarna och på vintervintern isfiskarna.

NÄR KULTURVÄRDEN BESÖKER Anariset är det så där höstigt krispigt i luften. Den lilla aktersnurran får jobba

för att aluminiumbåten ska knäcka det tunna islager som lagt sig under natten i vikarna på Östra Vattensjön. Båten lägger till längs den östra stranden och tar oss en bit in i skogen. Vid kanten av en myr härmar Per Erik Jonasson en brunstig älgko genom en tratt. Men inga älgdjurar låter sig tjusas att ställa sig framför kameran som vi hoppats.

– Det gäller att ha tålmod, att vara tyst och att byta platser. Jag satt nyss ute med en jägare som bokat in sig i tre dagar. I två dagar gjorde jag ljud i tratten utan att vi såg röken av en älg. Jag märkte att han var måttligt sugen att sitta en tredje dag med den där lappen, som satt och brölade i luren. Men vi hann knappt börja den tredje dagen förrän två älgar dök upp, berättar han.

Medan renkorvarna fräser över en eld, berättar Per Erik om en verksamhet som han vill ska vara tillgänglig för alla. Den som vill kan bli skjutsad ut till stugan, få en genomgång, ett fiskekort och sedan sköta sig själv. Det går sedan att bygga på med guideade fiske- och jakturer med

helikoptertransporter, jaktguide och kockar som lagar till fångsten till kvällen.

REDAN FRÅN START, långt innan ordet hamnade i varje organisations verksamhetsbeskrivning, var hållbarhet en ledstjärna i arbetet. Inget konstigt i det – om djur och fiskar tar slut, lär det inte komma några jägare och fiskare. Det hållbara manifesterades i att dasset byggdes först.

– Man ska alltid börja med dasset. Annars gör snickarna sina behov i skogen och lämnar toalettpapper. Efter det blir det aldrig riktigt bra, säger Per Erik Jonasson.

Älgstammens storlek regleras av länsstyrelsen, där även skogsägarnas vilja att hålla nere älgstammen vägs in. För ripjägare har Anariset »bag limit« – alltså väskan full – vilket vid Anariset betyder fem ripo.

Fisket är begränsat till tre fiskar per person i sjön och en fisk i storleken 25–35 cm i strömmande vatten i de fem år där Anariset har fiskerätt. →

»Nog kan vi ta hit några fler som fiskar och jagar småvilt. Men det är inte som på Kanarieöarna, att man bara ställer solstolarna lite tätare.«

Per Erik Jonasson lockar på älg.
Hör hur det låter på www.sfv.se.

Anarisets Calla håller koll.

KULTURARVSJAKT

Statens fastighetsverk ska göra det svenska kulturarvet tillgängligt på ett hållbart sätt. Det gäller även jakt och fiske. SFV förvaltar en sjundedel av Sveriges yta, fjällvärlden utgör en stor del av den marken. Där hanteras jaktupplåtelseerna med några få undantag av länsstyrelserna.

Men Rulldalens kronopark i Jämtland, där Anarisets AB är jaktarrendator, är en av de fjällmarker där SFV upplåter jakten.

Även i södra Sverige har SFV mark som arrenderas ut för jakt och fiske. – Vi gör det av ekonomiska skäl, men också för att gynna besöksnäringen och friluftslivet, främst tillsammans med lokala entreprenörer, säger Lars Lodin, fastighetschef vid SFV Skog. Dessutom upplåter SFV flera av de 1 700 kronoholmarna, öar ägda av staten, för jakt på fågel, annat småvilt, älg och säl. Till vissa öar kan enskilda jägare köpa dagkort, på andra arrenderas jaktmarken ut till företag eller organisationer.

I praktiken är det ett underuttag, vilket leder till att antalet rödingar och öringar bara blir fler – bra för hållbarheten, bra för den som säljer fisketurer. Faktum är att Per Erik Jonasson inte ens fiskar för husbehov.

– Sjöarna skulle tåla att vi la nät ibland. Men med fiske är det som det är, ibland hugger det och ibland är det dött. Skulle det komma hit betalande gäster och inte få någon fisk, samtidigt som de ser att vi fiskar med nät, skulle det kunna bli dålig stämning. Därför är det bättre att vi köper fisk eller fiskar någon annanstans, säger han.

Han berättar att det var många som skakade på huvudet när fiskekvoterna infördes.

– De sa att det var riktigt dumt, att det aldrig skulle gå att få hit fisketurister om de inte kunde ta hem en massa fisk. Men det har visat sig att vi gjorde rätt. För någonting har hänt med svenska fiskare, de kommer inte längre för att fylla frysboksen utan uppskattar att få fiska på ett naturligt bestånd istället för inplanterad fisk.

Som alla företagare vill förstås Per Erik Jonasson expandera sin verksamhet. Men med fiske och jakt, som dessutom ska vara hållbart, är det inte alldeles enkelt.

– Nog kan vi ta hit några fler som fiskar och jagar småvilt. Men det är inte som på Kanarieöarna, att man bara ställer solstolarna lite tätare. Jag är uppvuxen med det, slaktar man och fiskar för mycket tar det slut. Så jag är ofta ute i skogen för att se hur det ser ut, säger Per Erik Jonasson.

ISTÄLLET SIKTAR HAN NU mot företagsmarknaden med konferenser, något som också skulle förlänga säsongen över sen höst och tidig vinter, när väder och jaktkvoter inte längre förmår locka besökare.

– Vi har haft många konferenser här, ibland väldigt enkla, där kunderna lagar mat själva, ibland med kockar och annan service. Deltagarna berättar ofta att de kommer varandra nära fort här ute på fjället, när det inte finns några störande inslag

eller krogar, säger Per Erik Jonasson.

Inte bara besökarna utan även markägarna är glada för verksamheten.

– Samebyn har en kvot renar. Eftersom jag kan försörja mig på den här verksamheten, så har jag minskat mitt renbestånd, vilket innebär att andra i samebyn kan ha fler, säger han.

Den andra markägaren, Statens fastighetsverk, ser det som en möjlighet att låta svenska och utländska jägare få jaga på närmast unik jaktmark. SFV stöttar Anariset genom att ibland hyra in sig som konferensgäster och genom att hyra ut en egen stuga, von Platen-stugan, till Anariset om allt annat är uthyrt.

– Vi har även varit med och finansierat fyrhjulingsvägen in i området, vilken även SFV har nytta av i sin egen verksamhet, säger Sven Hagström, skogvaktare för SFV Skog.

MEN HUR VAR det då med exporten?

Jo, en av de svenska globala jättarna låg i slutförhandlingar med brasilianska kunder. När förhandlingarna gick in i ett känsligt läge, ringde företaget upp Per Erik Jonasson och bad om bästa traktering. Kunderna flögs till Östersund och kördes ut till en parkeringsplats, där Per Erik väntade med skotrar, overaller, toppluvor och annat som behövdes. Brassarna fick en snabblektion i snöskoterkörning och sedan bar det av i en för dem sällsynt exotisk miljö med snötäckta myrar och frusna sjöar. När de en halvtimme senare var framme vid Ajvin Sijte, väntade rykande badtunnor, varifrån förhandlingarna kunde fortsätta inför de rundade fjäll som ramar in Östra Vattensjön. Efter en natts sömn i kätaliknande hus, en frukost med renkorv på mackorna och lunch med egenfångad röding togs de tillbaka till Stockholm.

– Någon vecka senare fick jag ett långt brev från chefen på det svenska företaget som tackade och berättade att affären nu var i hamn, berättar Per Erik Jonasson. *

*Östra Vattensjön bjuder på öring
och röding. Bara tre fiskar får tas upp,
vilket gör att det är naturlig fiskstam
i vattnet, utan inplantering.*

FORM: ORD

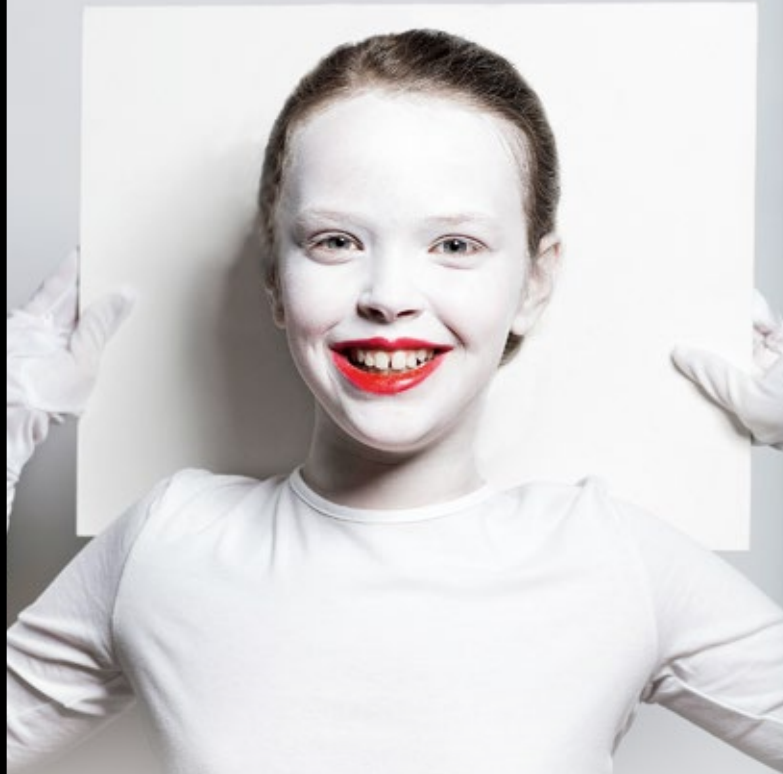
Vi uttalar dem varje dag. Men varifrån kommer orden? Kulturvärden gick till botten med några av de vanligaste orden i fastigheternas värld.

TEXT Gustaf Cederlund
FOTO Melker Dahlstrand

GÅRD

Ursprungligen betydde ordet gård inhägnad eller stängsel. Denna betydelse finns bevarad i ordet gårdsgård. Senare kom ordet gård att användas om själva det inhägnade området.

FASAD

En fasad kan beskrivas som husets ansikte. Ursprunget är italienskans facciata. I botten finns latinets faciem som betyder ansikte. Engelskans face har samma ursprung.

SUTERRÄNG

Kommer från franskans souterrain med betydelsen källarvåning. Egentligen underjordisk, eftersom det ytterst härstammar från latinets subterra. Sub betyder under och terra betyder jord.

KÅK

Betyder hus eller fängelse. På piskstraffens tid var kåk den påle där de dömda bands fast. Ursprunget finns i ordet kok – något som svider eller upphettas. Jämför med ett kok stryk.

GRANNE

Från början syftade ordet på dem som bor i samma hus – i dag menar vi närliggande hus eller gårdar. Kommer från gotiskans garna, en bildning av samman och hus, härifrån även gränd.

KORRIDOR

Ordet för tankarna till skolor och sjukhus med långa gångar – perfekta som löpbanor. Och det är italienskans correre – att springa – som är ursprunget. Släkt med kurir och konkurrens.

FÖNSTER

Fordom var fönstret en glugg i taket eller väggen där röken tog sig ut. Öppningen kallades vindöga, alltså engelskans window. Fönster kommer från latinets fenestra – ljusöppning.

TAK

Ordet är besläktat med latinets tegere som betyder »täcka över«. Är även släkting till täcke, som täcker över kroppen när man ligger, och däck som delvis täcker en båt eller fartyg.

SVENSKA AMBASSADEN I AUSTRALIEN

SVENSK GLANS INYBYGGARLAND

Med en prisbelönt ambassad blev Sverige 1951 en av de första länderna att flytta ut till »landsortshålan« Canberra. Nu skiner åter den vita längan med sitt koppartak.

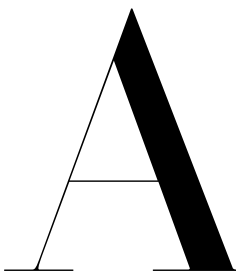
TEXT Lars Hjertberg FOTO Morteza Taberi, Guida Moseley Brown Architects samt SFV

I representationsdelen ligger de inbjudande rummen med restaurerade originalgolv av She-oak i fil. Den öppna spisen till vänster är gjord av grön kolmårdsmarmor och till höger ses glasörrarna ut till terrassen.

»Hösten 2015 sträcker den vita längan åter stolt på sig.«

lla var överens. Den svenska ambassad, som hösten 1951 stod inflyttningsklar i Canberra-stadsdelen

Yarralumla, var verkligen något utöver det vanliga.

Bakom ett tilltalande yttre i smäckra skandinaviska drag kunde besökare dra med handen över svenskt trä, beundra smäländsk glaskonst från Orrefors och njuta av värmen från den öppna spisen i grön kolmårdsmarmor. Koppartakets lyster låg som en garnering över hela härligheten.

Vid den här tiden såg UD helst att en svensk beskickning i hela sitt uttryck andades Sverige. Form, material, inredning – allt.

Idag är strategin den motsatta.

Den vita, vidsträckt tvåvåningsbyggnaden erbjuder generöst ljusinsläpp i alla rum – inte minst viktigt under åren då all personal enligt gällande regler måste ha sin bostad i ambassaden.

Anslutande terrasser lockar med närhet till den stora parkens grönska, där kängurur vid flera tillfällen siktats mellan eucalyptusträden.

NÄR DEN SVENSKA ambassaden 1952 utsågs till vinnare av det prestigefyllda arkitekturpriset »Sir John Sulman

Innanför den knallblå entrédörren på husets kortsida breder ambassadens representationsrum ut sig. Kansliet har lokaler i båda planen, medan de privata bostäderna begränsas till andra våningen.

Efter mer än 60 års lång och trogen tjänst var ambassaden 2014 i behov av en rejäl renovering. Rör och installationer byttes ut, ytskikt sågs över, originalfönster försågs med energiglas och rumsindelningen uppdaterades.

Alldeles innanför representationsdelens entré skildrar glaskonstnären Sven Palmqvist den långa färden från Sverige till Australien över fyra fantasieggande paneler. Ambassaden ville visa svenskt hantverk och design av toppklass.

»Aldrig tidigare hade en byggnad i Canberra uppmärksammats av juryn.«

Award for Public and Monumental Buildings» var det en smärre sensation. Aldrig tidigare hade en byggnad i Canberra uppmärksammats av juryn.

DET VAR CONSTANS Lundquist, svensk generalkonsul i Sydney, som 1947 fick uppdraget att leda byggnadsprojektet på den 30 000 kvadratmeter stora tomten i södra delarna av Canberra.

Han kontaktade sin äldre bror Edvard, som vid den här tiden var länsarkitekt i Västmanland.

Edvard Lundquist fattade penna och levererade skisser, som senare bearbetades av den välrenommerade arkitektbyrå Peddle, Thorp & Walker med säte i Sydney.

EFTER MER ÄN 60 års intensiv verksamhet var det 2014 tydligt att ambassadbyggnaden behövde en rejäl översyn. Trasiga rör, slitna elinstallationer och bristande ventilation påskyndade renoveringsbehovet. Samtidigt som planlösningen uppdaterades, sågs också husets ytskikt över. Väggarnas tegel ströks med en tunn, vit puts som gav byggnaden tillbaka sin ursprungliga lyster, och de svenska originalfönstren från Åtvidaberg försågs med energiglas.

Hösten 2015 sträcker den vita längan åter stolt på sig. Med nytt koppartak, moderna energifönster och förbättrad tillgänglighet är svenska ambassaden i Canberra nu redo att möta nya uppdrag i rikets tjänst. *

I den stora parken installerades redan 2007 solpaneler som svarar för ambassadens hela årsförbrukning av el. Under den australiska sommaren i december-januari blir det emellanåt 35 grader varmt, och andra ambassader inspireras nu av Canberras miljöatsning.

»DET VAR ETT LÅNGT ÅR ... MEN DET VAR DET VÄRT.«

Ambassadör Pär Ahlberger ledde återinvigningen av ambassaden i mitten av november. Han är mycket nöjd med restaureringen.

– Framförallt för att SFV har lyckats behålla fastighetens karaktär. Till och med de gamla fönstren, tillverkade i Åtvidaberg, har bevarats. Men nu med dubbla energiglas, vilket

imponerar på australierna. Här har man fortfarande enkelglas, berättar han.

Han är imponerad över förmågan att hitta skickliga hantverkare.

– Inte minst att man hittat folk som kan lägga koppartak. Det förekommer inte i Australien, men nu ser det ut som ett svenskt koppartak. Ett annat exempel är

luftkonditioneringen, som byggts in i residensets fina golv.

Han är också glad att den svenska ambassadens år i tillfälliga baracker är över.

– Det var ett långt år, kokhett på sommaren och en vinterdag hade vi is i toaletten. Men det var det värt. Huset är från 1951 och en del av badrummen var kvar från den tiden.

ERFARENHET LEDER RÄTT

*Att totalrenovera en stor fastighet är en prövning.
Det blir inte lättare om den ligger på andra sidan jorden.*

TEXT Tomas Eriksson

Det är nästan 70 år sedan det första spadtaget togs vid den svenska ambassaden i Canberra. Därmed hade det mesta i fastigheten sett sina bästa dagar, vilket en inspektion under 2013 gav vid handen. Inget annat än en total restaurering, där byggnaden gjordes stomren och alla vatten-, avlopps- och elledningar byttes ut, var aktuellt. Men med den lilla haken att fastighetsförvaltaren SFV sitter närmare 16 000 kilometer, fågelvägen, från Canberra. Men Lennart Karlsson, förvaltare av 14 ambassader runt om i världen och hans kollega Thomas Svärd har varit med förr och vet vad som krävs.

- 2013 tog Lennart Karlsson med sig en svensk trojka bestående av arkitekt, vvs-specialist och el-specialist till Canberra för att göra ritningar och beskrivningar över vad som borde göras.

- I samband med detta togs beslut om att lokal bygglag skulle gälla. Inte svensk, vilket är en möjlighet.

- Ambassadpersonalen flyttades ut i tillfälliga arbetsbaracker i den 30 000 kvadratmeter stora ambassadträdgården.

- Därefter upphandlades en lokal grupp med arkitekt, el- och vvs-specialist. De fick ta del av sina svenska kollegers handlingar och anpassa dem till lokala förutsättningar.

- Lokal entreprenör upphandlades för en totalentreprenad med fast pris. Den fick arbeta under ledning av en lokal projektledare, som i sin tur stod i kontakt med Stockholm.

- Ungefär varannan månad åkte någon från SFV ner till Canberra för att inspektera arbetet.

Tio månader från byggstart var den vackra ambassaden med den vita fasaden och koppartak helt nyrestaurerad, med en delvis ny planlösning, nya ytskikt och installationer.

Uppspaltat i listform låter det enkelt. Men det finns förstås en del att kämpa med. Enligt Lennart Karlsson är det

Ambassaden nyinvigdes i november.

viktigaste vid ett stort bygge så långt bort att man är på det klara med vem som har mandat att bestämma vad.

Sedan kommer en del praktiska beslut, exempelvis upphandling av material.

– När ambassaden byggdes var principen att det mesta av materialet skulle skeppas från Sverige. I dag gör vi tvärtom, vi tar allt lokalt. Men det kan vara svårt att veta om det som erbjuds duger och matchar de svenska materialen. Elarbetet, godkänt enligt australisk lag,

skulle jag inte ha godkänt i Sverige. Å andra sidan har de högre krav på brandskydd än vad vi är vana vid.

VALET AV OCH kommunikationen med den lokale projektledaren är en annan viktig faktor.

– Vi hade turen att få en suverän projektledare. Eftersom det är tio timmars tidsskillnad fick vi kommunicera via mejl. När jag slog på datorn på morgonen hade jag 4–5 mejl från honom. Och när han kom till jobbet, hade han svar från mig.

Det goda samarbetet, tillsammans med den för Australien ovanliga prissättningen med fast pris, var avgörande för att slippa de vanligaste problemen.

– Framförallt tjafs om pengar för tilläggsarbete, där det från Stockholm är svårt att avgöra vad som är rimligt eller inte.

Nästa större projekt är bygget av en ambassad, gemensam med Norge och Danmark, i Islamabad, Pakistan. Vilka erfarenheter tar man då med sig från Canberra? Inte så många, enligt Lennart Karlsson.

– Det finns inget typiskt ambassadbygge. Finessen och yrkeskunskapen i vårt jobb är att kunna bedöma vad som funkar och inte funkar på en viss plats. I Islamabad måste vi hitta ett helt nytt upplägg. *

Lennart Karlsson är förvaltare för 14 ambassader.

Nu vajar svenska flaggan utanför den nya svenska ambassaden och den svenska OSSE-delegationen på Liechtensteinstrasse 51 i Wien.

Wien får SVERIGE-CENTER

I »Schwedenhaus Wien« samsas svenska ambassaden i Österrike och Sveriges OSSE-delegation under samma tak. Allt för att främja svenska intressen i regionen.

FOTO Åke E:son Lindman

Ambassadörerna Helen Eduards och Fredrik Löjdquist betonade att ombyggnaden till moderna kanslier, med gemensamma representativa utrymmen, skapat förbättrade möjligheter att främja och synliggöra Sverige på nationell, regional

och multilateral nivå. »Schwedenhaus Wien« ökar även förutsättningarna för att ta vara på möjliga synergier mellan ambassadens och OSSE-delegationens (Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa) verksamheter. Eftersom ambassaden i Wien också är ansvarig för Slovakien och Slovenien blir »Schwedenhaus Wien« ett Sverige-center för regionen såväl som för den multilaterala verksamheten (FN och OSSE).

HUSET STOD KLART 1878, då som privatbostad, och köptes av svenska staten 1928. Under åren har fastigheten använts både som kontor och som bostad. År 2013 flyttade ambassadören ut ur det då svenska residenset och ombyggnaden påbörjades.

Projektet har varit komplicerat med en del överraskningar – som alltid i gamla hus.

– Bjälklagen fick delvis bytas ut och taket var sämre än vad som antagits.

I denna del av trapphallen fanns tidigare en liten vinterträdgård.

FOTO SFV

I höstas var det svårt att tänka sig att det skulle bli moderna kontor här inne. Väggar, golv och tak plockades ned till grunden.

Nordiskt ljusa kontor signerade Hیدemark & Stintzing och verksamheten är i full gång.

I trädgården kan man hitta flera hemliga rum.

Renoveringen av fasaden blev mer omfattande än planerat, då Bundesdenkmalamt, lokal tillsynsmyndighet för kulturfastigheter, hade synpunkter på utförandet, berättar Berit Nilsson, fastighetschef Utrikes vid sfv.

PROJEKTET DREVS GENOM en så kallad delad entreprenad med ett trettio-tal entreprenader som hölls samman via en lokal byggledningsorganisation, en grannlaga uppgift. Kort före

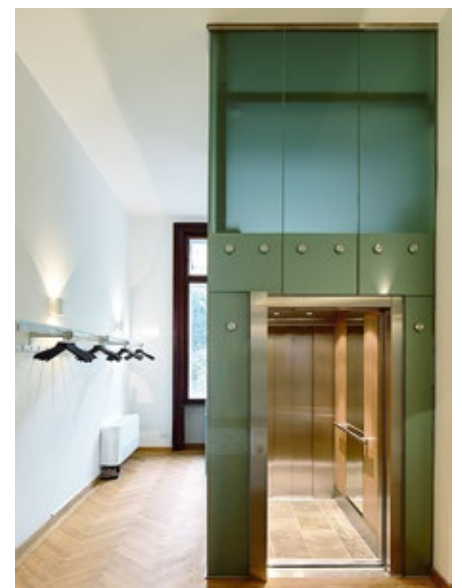
Tidigare en mörk, ödslig vind och nu ett fräscht mötesrum.

inflyttningen blev det uppenbart att en hel del korrigeringar återstod.

– I ett »vanligt« projekt är det mer regel än undantag att inte allt är klart till inflyttning och det är inget större problem, men efter inflyttning på en ambassad kan man inte komma in bakom säkerhetsgränsen utan att ambassadpersonal är med.

Huset är invigt och sfv går in i ett förvaltande skede.

– Vi gläds åt ett fint resultat. Ljusa

Den nya hissen gör representationsalarna nåbara för alla.

kontor, representationsytor som återfått sin svunna glans och det stora representationsköket – redo för nya gäster. Fastigheten har också tillgänglighetsanpassats. Miljöprofilen är tydlig, gaspannan har kastats ut och ersatts med bergvärme. Under hösten sätts solceller upp och gör fastigheten periodvis självförsörjande på energi, säger Berit Nilsson. *

Fotnot: Läs mer om det så kallade »Szeps-palatsets« spännande historia i Kulturvärden nr 1-2015.

Anekdoten: En värsting till dotter

Gustav Vasa lyckades med våld och smartness kväsa alla upproriska själar i sitt land. Utom en. Sin egen dotter.

TEXT *Petter Karlsson* ILLUSTRATION *Stina Wirsén*

DET ÄR FÅ kvinnor som har svartmålat med samma moraliska iver som Cecilia Vasa, född 1640.

Men kanske var hon ändå en av våra första riktiga feminister; en egensinnig, självständig, fritänkande och modig kvinna som vägrade gå i ledband, om det så skulle kosta henne heder och ära.

Och det gjorde det.

När 19-åriga Cecilia Vasa ertappades med en älskare, »havande näppeligen hosorna på sig«, i Vadstena slott, blev det snabbt en riksangelägenhet. Dåtidens skvallerpress (läs rimsmeder och krönikörer) frossade i »Vadstenabullret« och dess pikanta detaljer:

Cecilias friare hette Johan och ingick i det polska bröllopsfölje som i veckor festat sig ner genom Sverige tillsammans med Cecilias storsyster Katarina och hennes nyblivne make Edzard av Ost-Friesland.

I Vadstena skulle det ätas julbord. Framåt småtimmarna fick den hetlevrade kronprins Erik veta att hans lillasyster hade en älskare på rummet. In skickades slottsvakten med dragna värjor. De unga tu påträffades mitt i kärleksakten och den unge polacken kastades i fängelse, torterades och, enligt vissa källor, kastrerades.

TILL DESS TYCKS Cecilia ha varit en vän och älsklig ung kvinna. Som barn hade hon varit sjuklig, ordinerats enbart bröd och rödvin, ibland med en krossad järpfjäder(!) i glaset, men vuxit upp till en språkbegåvad, beläst och musikalisk kvinna som kunde hantera både klaver och luta.

Men efter att ha mist sin första stora kärlek var det som om det väna och mjuka förbyttes i hårdhet och cynism. Som författaren Johan Ludvig Runeberg senare skulle skriva:

»Och medan inbillningen med välbehag fäster sig vid hennes intagande bild, lånande den all slags tjusning och hänförelseförmåga, måste hjärtat ovillkorligen draga en djupen suck över att så många rika gåvor skulle, genom lättsinne från början och lastbarhet sedan, gå helt och hållet förlorade.«

I DAG LÅTER vittnesbörden om hur Cecilia släpper alla hämningar inte värre än om vilken rock'n'roller som helst: Cecilia dansar på bordet med sina italienska musikanter. Cecilia dricker lite för mycket rödvin. Cecilia älskar att shoppa loss. Cecilia visar fortsatt smak för snygga karlar.

Men i 1500-talets protestantiska Sverige fanns inget utrymme för någon Lady Gaga. Hovet såg snart till att

Cecilia blev bortgift med en tysk markgreve, Kristoffer II av Baden-Rodemachern, som ägde 22 gårdar på gränsen till Luxemburg. Nu skulle det bli ordning på slottet.

Och till en början tycks äktenskapet ha varit lyckligt. Bland annat var paret gäster hos dåtidens mäktigaste kvinna, Elizabeth I i London, som bar Cecilias förste son Edvard i sina armar till dopet i Sankt Pauls-katedralen.

Men svenskans faiblesse för shopping och teater visade sig ödesdiger. Snart satt familjen till halsen i skulder. När Cecilia Vasa återvände till kontinenten, var det utan smycken och garderob. När hon senare nåddes av budet att en av hennes forna lånehajar, John Dymoch, låg med sitt skepp i Kalmar hamn, såg hon till att han fängslades och fartyget plundrades på sitt gods.

Ett bra sätt att snabbt dryga ut hushållskassan insåg Cecilia Vasa, som nu omskolade sig till sjörövardrottning. Med hjälp av en flock anställda kapare och de raskt inköpta örlogsskeppen Falken, Lybska Hjorten och Jägaren kunde ett stort antal värdefulla laster, ibland hela fartyg, styras in till hennes släktgods Skedenäs i Östergötlands skärgård.

MEN DET SOM främst stack samtiden i ögonen var förstas partypriessans beslut att öppna bordell i Antwerpen – med sig själv som främsta attraktion. Johan Ludvig Runeberg beskriver hur yngste sonen finner sin 54-åriga mamma på glädjehuset:

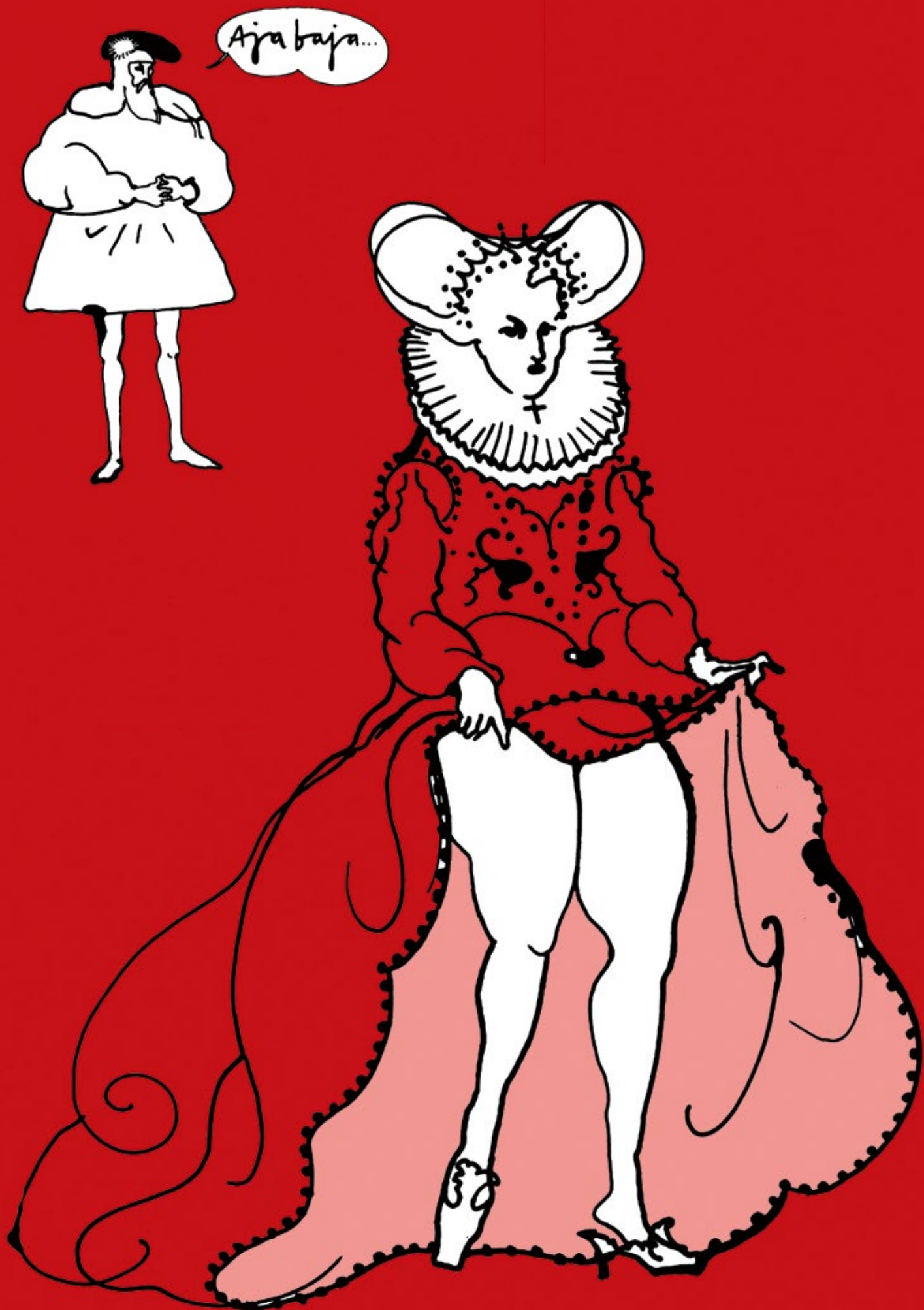
»Han grep tag i hennes fordom beundrade och besjunga, nu något grånade blonda hår, snodde det om sin hand och släpade sälunda den olyckliga kvinnan utåt gatorna. Och när det sedan spridde sig att denna vanfrenjdade kvinna, den uslaste av de usla, var dotter av en bland de största konungar, som någonsin burit krona och spira, då kände förvåningen inga gränser.«

MEN TROTS FÖRNEDRINGEN och det delvis avslitna håret fortsatte Cecilia Vasa att leva loppa i ytterligare 32 år och överlevde därmed alla sina sex söner. Någon gravinskrift ansågs hon dock inte värd, men en bra gissning är att hon numera vilar i familjens gravkor i Bryssel.

V i l a r, förresten...

Det ryktas att Cecilia Vasa i dag spökar på Uppsala slott, där hon i sin krafts dagar hade många av sina vildaste fester. Nattetid lär man kunna höra henne flytta möbler, sätta takkronor i svajning och vandra genom korridorerna.

På jakt efter nya förlustelser, kan man ana. *

SVENSKA AMBASSADEN I POLEN

EN SKÖNHET

på ständiga äventyr

*Bombad. Avlyssnad. Nationaliserad av polska staten.
Men den svenska ambassaden i Warszawa är fortfarande
en pärla i stadens vackraste område.*

TEXT *Tomas Eriksson, Catharina Bergsten* FOTO *Piotr Dziubak, Åke E:son Lindman*

*Efter andra världskrigets slut
var Warszawa totalförstört.*

Det är september 1939 och tyska trupper terrorbombar Warszawa med 1 600 kanoner. På den lilla gatan Bagatela trycker svenska affärsmän och ambassadpersonal i en bombsäker källare, inrymd under ambassadens kanslidel. Gissningsvis sänder de en tacksamhetens tanke till den förre envoyén Erik Boheman, som hade förmått Finansdepartementet att anslå 36 000 kronor till skyddsrummet.

Plötsligt skakar huset till. När bombardemanget upphör, går ambassadens hovmästare Józef Szymański och vaktmästaren Karol ut för att se att huset inte brinner. Men när de kommer fram till det sönderskjutna hörnet är de oförsiktiga – och får en nedfallande takbjälke över sig. Józef dödas ögonblickligen. Karol kläms fast och skadas. Dessvärre har han oturen att tas till ett sjukhus som senare beskjuts, en attack som tar hans liv.

1936 KÖPER ERIK Boheman, chef på delegationen i Warszawa, för svensk räkning en tomt på adressen Bagatela 3,

Staffan Thorsell berättar om Warszawa-svenskarna, företagsledare som som dömdes till döden av nazisterna.

nära Belvederepalatset. Warszawas Trädgårdsförenings pris på 140 500 kronor (drygt 4 miljoner i dagens penningvärde) anses mycket förmånligt och tillskrivs Bohemans »utomordentliga förbindelser med statspresidenten Moscickis och den exklusiva polska societeten«.

BOHEMAN ÖVERTALAR DEN svenska staten att låta hans barndomsvän Curt Björklund, chefsarkitekt vid Skolöverstyrelsen, få bli ambassadens arkitekt. Björklund ritade en sval nyklassicistisk byggnad med brutet tak och stram fasad, med bysantiska pelare ut mot Bagatela. Fastigheten byggs av Dluski & Puzyna, ägd av den polske prinsen Puzyna (dagens upphandlingsjurister

kan nog ha en och annan åsikt om dessa beställningar). När det 1938 är dags för inflyttning, har dock Boheman avancerat till kabinetssekreterare på UD. Det blir den nyutnämnde ambassadören Joen Lagerberg som får bjuda in till kalas.

1939 ÅRS SOMMAR är full av tecken som pekar på ett kommande krig. Därför stannar en stor del av ambassadens personal kvar i Sverige efter semestern. De som åker till Polen förbereder en eventuell flykt från Warszawa genom att gräva ner bensintunnor i ambassadens trädgård.

Den 1 september går tyska trupper över den polska gränsen, vilket är startskottet för det andra världskriget. Ambassadör Lagerberg tar med sig ambassaden till Rumänien. Chargé d'affairs Sven Grafström bjuder in stadens svenska affärsmän att bo på Bagatela 3, vars skyddsrum ska skydda dem från tyska kanoner. De tar tacksamot emot inbjudan, sover gör de helst i vinkällaren, med dess långa hyllor.

På morgonen den 21 september 1939 lyckas svenskarna utverka ett kort stillestånd i artilleribeskjutningen – mellan klockan 14 och 18 samma dag. Bensintunnorna grävs upp ur trädgården och ambassadpersonalen

Representationsvåningen är som hämtad ur en Svenskt Tenn-katalog.

och större delen av svenskarna i staden kan i nytankade bilar och bussar ta sig till Praga på andra sidan Wisla för att senare nå säkerheten i Königsberg.

Ansvarig för fastigheten blir kanslisten Margit Jelnicka, som flyttar in i ambasadbyggnaden tillsammans med sin mor.

Den 27 september kapitulerar Warszawa. En stor del av staden är lagd i ruiner, men området runt den svenska ambassaden är tämligen oskatt. Förklaringen kommer snart – när Gestapo flyttar in i grannskapet. Tyskarna vill bo i denna vackra del av staden och har så gott det går undvikit att beskjuta den. De boende på ambassaden – bland annat några grannar i kvarteret som bjudits in att åtnjuta dess immunitet – kan höra skotten från avrättningarna bakom murarna till Gestapos högkvarter.

Snart är de svenska affärerna åter igång i ett ockuperat Polen. Men det ska visa sig att chefer inom företag som LM Ericsson, Asea och Tändsticksbolaget inte bara är i Warszawa i affärer utan också fungerar som mellanhänder mellan den polska motståndsrörelsen

och den polska exilregeringen i London. I senare historiebrevningar kommer de att kallas Warszawasvenskarna.

1942 LYCKAS ASEAS platschef Sven Norrman smuggla ut bevis för polska »utrotningläger med gaskammare«, ett avslöjande som inte får det mediala genomslag det borde ha fått. Men det får ett tyskt svar. Den 17 juli 1942 grips sju svenskar och Gestapo tvingar sig in i den svenska ambasadbyggnaden. Där låter de Margit Jelnicka öppna ett kassaskåp med LM Ericssons Sigge Häggberg, som bor på ambassaden, som vittne. Häggberg beskrivs som »blek som ett lakan«. För trots att han och Margit Jelnicka rivit sönder många handlingar och spolat ner dem i toaletten, vet han att det i kassaskåpet finns bevis på samröre mellan de svenska affärsmännen och den polska motståndsrörelsen, bland annat papper som visar att viktiga dokument smugglats ut och att pengar smugglats in i Polen. Häggberg döms senare i en

rättegång i Berlin till döden, tillsammans med sin LM Ericsson-kollega Nils Berglund liksom Tore Widén och Carl Herslow från Svenska Tändsticksaktiebolagets polska dotterbolag. Två personer döms till livstids fängelse. Sven Norrman blir dock varnad om att tyskarna är honom på spåren och avbryter sin resa från Sverige i sista stund. Två år senare benådas svenskarna, till stor del tack vare ett direkt vädjande från kung Gustaf V till Adolf Hitler.

1944, DEN 6 AUGUSTI, knackar Gestapo på dörren. Ett »Raus!« ryts och snart har tyskar tömt fastigheten, där Margit Jelnicka låtit allt fler polska grannar få skydd. De tas till Gestapos högkvarter. Några av dem avrättas. Andra, däribland Margit Jelnicka, sänds ut på den polska landsbygden. Margit kan senare tillsammans med sin mor ta sig till Sverige, tack vare hjälp från den svenska operettsångerskan och kaféägaren Elna Gistedt-Kiltynowicz, som charmade officerarna på generalguvernör Franks kontor.

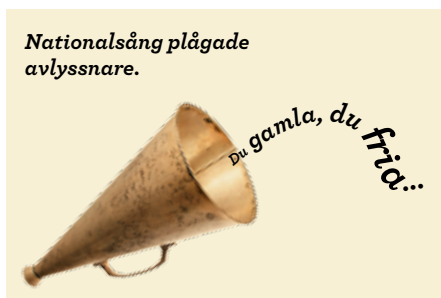
Skyddsrummet skyddade svenskar i stan mot tyskt artilleri.

Lech Walesa.

Viseringskontoret har flyttat in i ambassadens trädgård.

Nationalsång plågade avlyssnare.

Du gamla, du fria..

Wojciech Jaruzelski.

I biblioteket hölls överläggningar med Walesa och Jaruzelski.

»Med viss diplomatisk fingerfärdighet kunde Sverige köpa tillbaka tomten för en mycket symbolisk summa.«

1945 ÄR KRIGET över. Sovjetiska trupper har intagit Warszawa. Margit Jelnicka återvänder i samma plan som den nyutnämnde svenske ministern i landet, Claes Adolf Hjalmar Westring. Warszawa är närmast pulvriserat. Även den svenska ambassadbyggnaden är i mycket dåligt skick. Först hade den använts som bostad och kontor av tyska soldater, som tog med sig det mesta av inventarierna när de lämnade Warszawa. Resten har de nya sovjetiska herrarna tagit hand om eller bränt. Den svenska ambassaden får skötas från hotell Polonia.

1947 ÄR DEN svenska beskickningen på Bagatela 3 åter renoverad och kan bli svensk ambassad i Polen, efter en återuppbyggnad ledd av Zbigniew Karpinski, en av nyckelpersonerna i uppbyggnaden av hela Warszawa.

1980 BYGGS AMBASSADEN om. Bakom en innervägg hittas sladdar och mikrofoner, den polska underrättelsetjänsten har uppenbarligen buggat ambassaden.

Svenskarnas revansch blir att sätta in högtalare nära mikrofonerna, som spelar den svenska nationalsången varvat med högläsning av Helsingfors-deklarationen på polska.

1988 BJUDER DEN svenske ambassadören Jean-Christophe Öberg in den siste kommunistiske presidenten Wojciech Jaruzelski och fackföreningsrörelsen Solidaritets ledare Lech Walesa till hemliga överläggningar. Vid Walesas besök görs samtalet i skydd av den svenska nationalsången på hög volym för att förhindra eventuell avlyssning.

2013 UNDERSÖKER AMBASSADEN möjligheterna att ersätta källarens värmepanna med fjärrvärme. Då upptäcks att Sverige inte äger den mark som ambassaden står på, den ägs av den polska staten. I den kaotiska fastighets-situationen efter kriget i det sönderbombade Warszawa, där de flesta hus inte längre fanns kvar och många fastighetsägare var döda eller hade lämnat landet, hade samtliga fastigheter i

staden nationaliserats, något som aldrig nådde svenskarna. Men visst, med diplomatisk fingerfärdighet, inte minst från Carl Bildt, kunde Sverige köpa tillbaka tomten för en mycket symbolisk summa.

2015 ÄR SKYDDSRUMMET under kontorsdelen i den numera gula ambassaden vid Bagatela 3 intakt, men används som förråd för möbler och kontorsmateriel. Under det flagnande taket finns de nödluckor genom vilka de som gömde sig där skulle kunna ta sig ut i trädgården. Men skyddsrummet har tjänat ut om ett nytt krig kommer.

–Det skulle fortfarande skydda mot traditionella bomber, men kemiska eller biologiska vapen skulle snabbt döda dem som finns där inne via ventilationen, säger Sylwester Wojciechowski, SFV:s servicetekniker i Warszawa.

Men det gör fortfarande nytta genom att bevara en bra historia om ett fram-synt svenskt sändebud som räddade svenska liv. *

HEMMA I RESIDENSET

Den svenska ambassaden ses som en Warszawas vackraste beskickningar. Huset på Bagatela 3 bjuder på stora möjligheter för representation och möten mellan människor.

DET FALLER ett lätt regn över den polska huvudstaden. Men ambassadens neder-våning mot gatan är indragen, så att residensets två övre våningar bildar ett tak, buret av pelare. Denna antikt inspirerade lösning gör det möjligt att ta skydd mot regndropparna – oavsett om besökaren ska till viseringskontoret via porten till vänster eller jobbar i kontorsdelen med ingång till höger.

TAKET SKYDDAR ÄVEN dem som är bjudna till ambassadens representationsdel och som går in via den vackra, massiva träporten alldeles bakom den högra husknuten, för att sedan gå upp via en trappa med ett säregnet mörkbrunt räcke med små blommor utsnidade i träet. Väl uppe bjuds de på en känsla av att ha klivit rakt in i en utställning hos Svenskt Tenn, vilket har sin förklaring. Ungefär samtidigt med byggstarten hade Svenskt Tenns grundare Estrid Ericson knutit till sig formgivaren Josef Frank. Hans design var högsta mode när Carl-Axel Acking skulle inreda den renoverade ambassaden, vars hela interiör stulits eller förstörts av andra världskrigets ockupanter. Än i dag finns det mesta av den ljusst designade originalinredningen kvar. Sofforna, som hade hunnit bli slitna, har klätts om med ett tyg skapat efter originalet hos en polsk tapetserare.

Karin Herrström, gift med ambassadören Staffan Herrström, är lyrisk när hon beskriver ambassadbyggnaden.

– Folk mår bra här. Det är ett residens, men också ett hem. Det är otroligt välplanerat och bjuder på en genuint trevlig atmosfär, säger hon.

Rummen i representationsvåningen – hallen, ett rum med sittgrupper, ett rum med piano och en matsal – har en lösning som gör det lätt att röra sig mellan rummen.

– Det gör att vi kan ha väldigt mycket folk utan att det blir trångt. Matsalen rymmer 36 sittande gäster. Men man

Karin Herrström är mycket förtjust i ambassadbyggnaden.

kan också sitta i soffgrupperna eller lyssna till konsert i pianorummet. Vårt rekord är 60 gäster vid en Nobelmiddag, berättar Karin Herrström.

Detta ger goda förutsättningar för en av en ambassadens huvudsakliga uppgifter – att skapa en mötesplats mellan svenskar och polacker.

– Vi har flera mottagningar i veckan, det är seminarier, middagar, luncher eller konserter. Ofta handlar det förstås om politik eller affärer, men vi har också haft stora event om att bryta könsstereotyper och andra frågor vi finner viktiga att driva. Under ett luciafirande projicerade vi bilder på ambassadens vägg på lucior och tomtetåg och skapade en folksam-

ling ute på gatan.

Andra, och allvarligare möten, hölls i representationsvåningens vackra bibliotek under kalla krigets sista år. Det var hit som ambassadör Jean-Christophe Öberg under sent 80-tal mötte Solidaritets ledare Lech Walesa och presidenten Wojciech Jaruzelski till hemliga överläggningar.

NÄR MAN I DAG går ut på den terrass som tidigare hade en pool, kan man för övrigt se in i Belvederepalatsets trädgård – där Jaruzelski bodde under sin presidenttid och dit Walesa senare flyttade när han blev president.

Från terrassen bjuds besökaren också på ett stycke vacker ambassadträdgård, som avgränsas av passkontoret, ambassadens tre våningar höga kontorsdel, där nio diplomater och ett 15-tal lokalanställda arbetar samt en mur som bildar gräns mot Polens försvarsministerium.

Att några svårare ärenden till grannarna på försvarsministeriet ska behöva göras är knappast troligt. Karin Herrström berättar om två länder med starka vänskapsband, trots svenska grymheter här under 1600- och 1700-tal.

– I dag är relationen mellan länderna varm och stark. Det såg vi exempelvis när vi gjorde en öppen inbjudan på Facebook till polacker att besöka oss under nationaldagen 2013. Då kom runt 700 besökare... *

Dagsljuset i den stora salongen förstärks av höga smala väggspeglar med omfattningar av trä och lampetter av svensk kristall och mässing.

De ursprungliga golven ligger kvar i huset. Här ett avsnitt i askträ i ryskinspirerad stil.

En ektrappa i jugendstil, med vackert utskurna växtdetaljer, är placerad i entréhallen.

Sofforna i den stora salongen är klädda med tyget Lotur från GP & J Baker som säljs av Svenskt Tenn sedan 1930-talet.

RUMMET

PRINSENS PRESENT

FRÅN RIDDARSAL TILL vardagsrum. Få rum har genomgått en sådan metamorfos.

Men stora vardagsrummet på Ulriksdals slott har gjort denna färd, med kronprins Gustaf (VI) Adolf och arkitekten Carl Malmsten som engagerade och kunniga reseledare.

Stora vardagsrummet är en välbevarad och helgjuten 1920-talsmiljö och erbjuder ett fint samspel mellan samtida möbler, inredningsdetaljer och konst. Rummet är en sammanfattning av svenskt konsthantverk från perioden strax före funktionalismens genombrott.

Redan 1918 inleddes ombyggnaden av riddarsalen med gyllenläderstapeter på väggarna. Nu revs dessa bort för att för att få ljus och hemtrevnad.

Kronprinsparet Gustaf Adolf och Margareta hade bestämt att Ulriksdal skulle bli familjens bostad. Men efter Margaretas död 1920 avstannade ombyggnadsprojektet.

Arbetet återupptogs 1923, samma år som Gustaf Adolf ingick förlovning med lady Louise Mountbatten. Förlovningen blev också startskottet för en insamling till det som skulle bli stockholmarnas bröllopsgåva.

Parets önskan var att bröllopsgåvan skulle användas till möbleringen av vardagsrummet på Ulriksdal, och att möblerna tillverkades av snickare verksamma i huvudstaden.

Carl Malmsten designade möblerna och gjorde planritningar över rummet. Kronprinsen kommenterade och godkände. En fruktbar dialog.

Soffor, fätöljer, bord, byrår och bokhyllor växte fram på Malmstens ritbord och Hjalmar Jacksson och andra mästare utförde snickerierna. Takkronorna tillverkades på Herman Bergmans konstgjuteri, och bords- och golvlamporna kom från NK.

Stora vardagsrummets betydelse för den svenska möbelhistorien kan knappast över-skattas, vilket Gustaf VI Adolf var mycket medveten om. Några år före sin bortgång 1973 bestämde därför kungen att stockholmarnas bröllopsgåva och övriga konstföremål i stora vardagsrummet skulle hållas samman.

THORSTEN SANDBERG

»Soffor, fåtöljer, bord, byråer och bokhyllor växte fram på Malmstens ritbord och Hjalmar Jacksson och andra mästare utförde snickerierna.«

Här vill alla gå i FÄNGEELSE

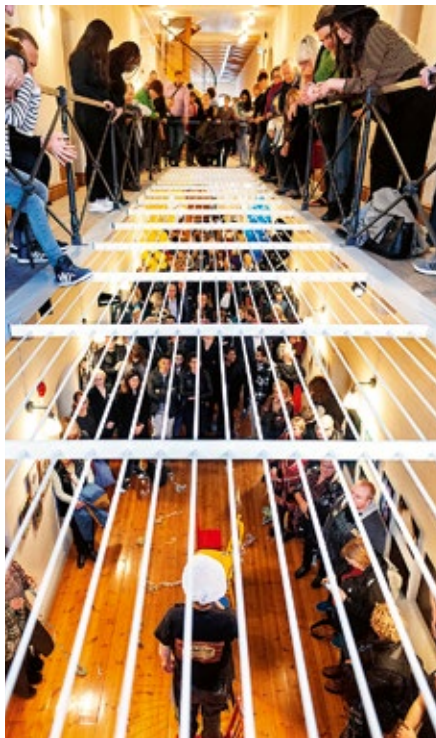
En gång var det ett fruktat fängelse. Nu har Gävle fått ett kulturhus med dans, målning och föreläsningar innanför murarna och de gallerförsedda fönstren.

TEXT Ola Liljedahl FOTO Stéfan Estassy

I den mest klassiska rymning-
en från Gävle cellfängelse,
en fredag i september 1962,
lyckades två män inifrån sin
cell skrapa loss murbruk och
få loss nära 70 tegelstenar
från ytterväggen. De kröp
ut och lämnade kvar en bok
som hälsning till fängsvaktarna. Ett
annat år, 1979, lyckades 30 interner
ta sig ut. Ett rekordår avvek 65 fångar
och... ni fattar...

I dag skulle alla dessa rymlingar
snarare kämpat för att ta sig in i fäng-
elset än ut från det. Byggnaden, som
mellan invigningen 1847 och nedlägg-
ningen 1986, skyddes som pesten, har
under hösten förvandlats till ett ytterst
levande kulturhus.

INNE PÅ HOTELL Hamilton, som
det gamla fängelset kallats i folkmun-
genom sitt läge mitt i stan på Hamil-
tongatan, kan den som tar sig in den
här torsdagskvällen till exempel träffa
Kouroush Moghtader.

*Invigning av Kulturhuset Gävle. Den öppna
ljusgården, byggd efter något som kallas
Philadelphiamodellen, var hjärtat i det
gamla cellfängelset då – och är det även nu.*

– Ledare för salsadans, presenterar
han sig medan latinorytmerna får loka-
len att gunga.

Han dansar runt med Ulrika
Weiåker, också hon ledare, och snart
fylls lokalen av dansare.

– Vi har allt från ungdomar till
pensionärer. 40–50 personer varje träff.
Ingen föranmälan. Det är bara att
komma. Helt fantastiskt för integra-
tionen i stan. Och gratis! Många som
dyker upp har dålig ekonomi, säger de.

En ljustavla berättar vilka aktivite-
ter som pågår i huset. Valen är många.
Akvarellmålning för pensionärer,
kanske? Tango på måndag, någon?

NÅGRA DÖRRAR BORT från salsadan-
sen visar det sig vara silversmide den
här kvällen. Veronica Sundqvist leder
ett femtontal människor som glödgar,
smider och löder.

– Otroligt roligt med ett gemensamt
hus för kultur. Mitt i stan och liv i huset,
konstaterar hon och hjälper en elev att
knacka till en blivande ring.

Salsarytmerna får lokalen, och salsadansarna, att svänga. En kväll i veckan – gratis och utan föranmälan – droppar gävlebor in för att dansa i en av lokalerna i 1800-talsfängelset som blivit Kulturhuset Gävle.

Hett på många sätt i det gamla cellfängelset – både vid invigningen av Kulturhuset Gävle och när silversmeder värmer, bankar och fixar ihop sina smycken. Kulturhuset som öppnade i höstas beskrivs som en succé.

»Vi har allt från ungdomar till pensionärer. Det är bara att komma. Helt fantastiskt för integrationen i stan.«

– Bara det att komma till våra kurs-tillfällen och möta människor som är engagerade i andra verksamheter är en bonus.

YTTERLIGARE NÅGRA DÖRRAR bort är det den här kvällen en föreläsning om demens – och i restaurangen Gävligt Gott sitter både ett äldre par och några ungdomar och äter mat som kryddats med örter från odlingslådor på den gamla fängelsegården.

Peter Ågren, som driver restaurangen, berättar:

– Vi jobbar med de lokala råvarorna och traditionerna. Det är grunden.

Eftersom vi är i de här lokalerna, i ett gammalt fängelse, försöker vi leka kring detta.

Gallret in till köket säger en del. Liksom brickor a la dåtidens utspisning.

I DEN GAMLA kvinnocellen i fängelset är det för övrigt fikarum för anställda i huset. De många vanliga cellerna har blivit kontor för små föreningar. Jo, gallren för fönstren är kvar. Och i korridorerna, där oroliga själar en gång vankade, hänger utställningar.

Och för den som vill veta mer om fängelsetiden, och det vill man som besökare, finns Fängelsemuseet sedan

tidigare i lokalerna som alla – faktiskt alla – som kommer in häpnar över.

Kouroush Moghtader slår fast:

– Det finns så många möjligheter här. Vi har öppen dans, som i kväll, och planerar temakvällar ihop med restaurangen. Vi har kurser och workshops. För mig och oss i föreningen Afrolatino Dance Gävle handlar det om att sprida dansens glädje. Och få människor att mötas.

DET VAR NÄR en kulturförening, som hållit till i det gamla fängelset, gick i konkurs som Studieförbundet Vuxenskolan och ABF slog sina kloka skallar ihop förra året.

Hotell Hamilton kallas den gula kåken i folkmun.

Så här kul är det med smide i Gävle.

Fastkedjad.

Silver blir till smycken.

»Får jag lov?» Latinodanserna lockar många.

Katrine Åberg, förvaltare

– Vi köpte konkursboet och fick hjälp av kommunen att komma in i den här byggnaden. Vi jobbar båda med folkbildning, kurser, föreningsverksamhet, kultur i olika former och var överens om att skapa en bred verksamhet här i fängelset, säger Emelie Lundin från Vuxenskolan och Sara Eriksson från ABF.

DÄR FÖDDES KULTURHUS Gävle.

Tillsammans med andra föreningar – som Kultorum, Gävles Unga och IDKA – har ett Husråd bildats för att skapa en välkomnande miljö av en byggnad som förr stängde in människor.

»Av gävlebor för gävlebor« är något sorts ledord.

Emelie och Sara säger:

– Det är fantastiskt att få hålla till i ett hus med en sådan historia och karaktär. Men det innebär också utmaningar, eftersom man inte får sätta upp saker på väggarna hur som helst. Alla som är här, varav många kreativa människor, måste förstås ta hänsyn till byggnaden.

Vilken bok de där rymlingarna 1962 lämnade kvar?

Margret Mitchells klassiker... Borta med vinden.

Hm, kanske kan bli en läsecirkel? *

EN LEVANDE KÅK

»En central del av vårt förvaltningsuppdrag rör byggnader med stort kulturhistoriskt värde. Hit hör Gävle cellfängelse. För oss var det viktigt att hitta en långsiktigt stabil hyresgäst och att byggnaden blev tillgänglig för allmänheten. Gävle cellfängelse är en speciell byggnad, som fungerar väl för de verksamheter med utbildning, musik, dans etc. som nu kommer verka i lokalerna. Kaféet på bottenvåningen gör att lokalerna blir levande och är en naturlig mötesplats för allmänheten. Vi ser även mycket positivt på att flera starka kulturaktörer nu gått samman och startat ett kulturhus i byggnaden. Just levande och tillgängligt känns som två nyckelord.«

Katrine Åberg, fastighetsförvaltare vid Statens fastighetsverk

*Fredric Bedoire har spänt
bågen hårt genom att skriva
en berättelse om svensk
arkitektur från det första
kristnandet fram till i dag.*

»Ingen undslipper arkitekturen«

TEXT Monica Strandell FOTO Malin Hoelstad

Som forskare och författare lyfter Fredric Bedoire fram arkitekturens skatter och målar samtidigt upp en bild som illustrerar det svenska samhällets utveckling.

Fredric Bedoire, professor emeritus vid Konsthögskolans arkitekturskola, är en sann folkbildare, inte minst som författare till ett 30-tal böcker. Fredrik Bedoire brinner för att göra byggnadskonsten levande och förklara hur den kom till och ser ut beroende på vilka som har beställt, ritat, byggt och betalat genom seklen.

Bedoires bok *Restaureringskonstens historia* kom 2013. Lagom till 70-årsdagen den 1 september kom hans storverk *Den svenska arkitekturens historia* ut i två band, 1000–1800 och 1800–2000. Verket, som han just fått Stora Fackbokspriset för, spänner från det första kristna byggandet »för evigheten« till dagens nyliberalism och globalisering.

Varför ville du göra verket?

– Ett skäl är att arkitekturhistorieämnet generellt sett har förlorat sin ställning i arkitektutbildningen och vid universiteten, ett annat att i vår globaliserade tid finns särskild anledning att vara medveten om sin egen bakgrund. Jag har själv saknat ett samlat verk.

Hur har du gjort urvalet när spännvidden är ett tusen år?

– Jag följer den historiska samhällsutvecklingen och har en ambition att föra fram kvaliteten i vårt byggnadsbestånd, visa vad som är karaktäristiskt för varje epok och berätta om viktiga steg i vår historia.

Stommen i den svenska arkitekturhistorien är det kulturarv som förvaltas av Statens fastighetsverk. Hur ser du på det?

– Kung och stat hör till de stora beställarna genom tiderna, kungen åtminstone fram till mitten av 1800-talet. Det är naturligt att historiska byggnader ägs och förvaltas av staten. Det bör vara en garanti för god byggnadsvård.

Vilken byggnad av dem som Statens fastighetsverk förvaltar anser du vara kronan i verket?

– Stockholms slott har den mest helgjutna arkitekturen. Ingen byggnad kan mäta sig med det vad gäller arkitektonisk kvalitet, Tessins geniala sätt att placera det i staden och inredningarna från 1700-talet som är lysande.

Du nämner att Dramatiska teatern (arkitekt Fredrik Liljekvist, 1908) vid Nybroplan i Stockholm ansågs vara »osvensk«. Vad är egentligen svenskt i den nationella byggnadskonsten?

– I det långa perspektivet är det uppenbart att vårt land är en del av västvärlden. Allt sedan klosterfolket kom hit med kristendomen för tusen år sedan har invandrare berikat vårt land med innovationer, kunnande och influenser utifrån, inte minst när det gäller byggnadskonsten. Det typiskt svenska i arkitekturen har med klimatet, ekonomin och den sociala utvecklingen att göra.

Hur anser du att kvinnliga arkitekter behandlas i arkitekturhistorien?

– Kvinnorna har genom tiderna varit skymda av männen, men det finns knappast heller några självständiga kvinnliga

arkitekter före 1950-talet. De som finns har jag nämnt i min bok och jag har försökt ge en så rättvis bild som möjligt fram till i dag. Léonie (Lola) Geisendorf (född 1914) har förstås en självklar plats i vår arkitekturhistoria. Hon kom till Sverige 1938 och är en av de betydande invandrade arkitekterna som kom från ett oroligt Centraleuropa och berikade den svenska byggnadskonsten. Jag har också understrukit när kvinnor står som betydelsefulla byggherrar, till exempel under stormaktstiden.

När och vad fängade ditt intresse för arkitektur?

– Jag var intresserad av historia redan som mycket liten, historia var levande inom familjen. Först tänkte jag att historia skulle bli mitt huvudämne på universitetet. Jag kom in på arkitektur när jag läste konsthistoria vid sidan av. Ett stipendium till Rom när jag var 23 år blev den riktiga kicken. Arkitektur är något som ingen undslipper, och jag har alltid sett den som en betydelsefull källa till historien.

Minns du din första arkitekturupplevelse?

– Jag var tio år, vi bodde på somrarna nära Mölle i Skåne och hälsade på en avlägsen släkting på Krapperups slott. Jag blev väldigt tagen och när jag kom hem gjorde jag en modell av det i papp.

Kan du se vad som kommer att gå till historien av dagens arkitektur?

– Det finns mycket intressant i dagens arkitektur, men problemet är att material och konstruktioner inte håller lika länge som i de äldre byggnaderna. Men vi kommer nog aldrig att glömma Gert Wingårdh! *

FOTO MELKER DAHLSTRAND

Djurgården får minnesplats.

Minnesvård efter flodvågskatastrofen

STATENS FASTIGHETSVÄRK har fått i uppdrag av regeringen att i nära samarbete med Statens konstråd och i samråd med Kungl. Djurgårdsförvaltningen utforma en minnesvård efter flodvågskatastrofen i Sydostasien 2004. Syftet med minnesvården är att hedra minnet av dem som miste livet i katastrofen och skapa en vacker och värdig plats för dem som överlevde, för efterlevande och närstående. Minnesvården ska uppföras vid Blockhusudden på södra Djurgården i Stockholm.

Samarbetet mellan Statens fastighetsverk och Statens konstråd har just inletts. Till de första uppgifterna hör att välja en process som säkrar att minnesvården kommer att motsvara de högt ställda förväntningarna på utformning och funktion. Uppdraget förutsätter att riksdagen antar regeringens budgetförslag.

FOTO SFV

FOTO SFV

FOTO MAGNUS STIBÉUS, SFV

ÖRTTURF RÄDDAR GAMLA UPPSALA

VARJE ÅR BESÖKER många turister fornminnet Gamla Uppsala för att ta del av platsens spännande historia. Men år av fottramp upp och nerför Tingshögen har gjort att djupa stigar har bildats i sluttningarna. De är nu så slitna att fornminnet riskeras att skadas. För att råda bot på detta inleder SFV en renovering. Först förbereds och förstärks marken för att sedan fyllas på med grus och sand. Därefter transplanteras gräs och så kallad örtturf från en annan del av Gamla Uppsala. Med den här metoden blir beläggningen snarlik den ursprungliga. Enligt SFV:s landskaps- och parkspecialist Rein Matson kommer det att ta 1–2 år innan växtligheten etablerat sig.

TILLGÄNGLIGT I LONDON

DEN SVENSKA AMBASSADEN I LONDON genomgår en genomgripande renovering. Arbetet startade förra året med renovering och ombyggnad av ett våningsplan för att skapa ett nytt kontor för Business Sweden. I våras inleddes ett mer genomgripande arbete. Det kommer att leda till att ambassaden, som byggdes 1957 och ligger på adressen 11 Montagu Place, bland annat ska få en mer välkomnande och tillgänglighetsanpassad entréväning, nya dörrar och fönster samt nya yttskikt.

Renoveringen, som genomförs med verksamheten kvar i huset, vilket förlänger produktionstiden, beräknas vara klar i slutet av 2016.

MUR DÖK UPP I UNDERJORDEN

EN NY YTTRE RINGMUR har hittats vid Kalmar slott. Den tros vara från 1300- eller 1400-talet.

När Gustav Vasa intog Kalmar slott på 1540-talet byggde han nya befästningsmurar över den gamla ringmuren. Arkeologer har alltid trott att delar av den gamla muren skulle finnas under marken. Den hittades nu på norra sidan av slottet i samband med utgrävningen av en begravningsplats. Muren ligger knappt trettio meter från det som var hamnen i det medeltida Kalmar.

– Vi har misstänkt att det fanns en mur här, men det är speciellt att hitta den. Det är viktig pusselbit i slottets historia, säger Magnus Stibéus, arkeolog vid Statens historiska museer.

FOTO SFV

FÖRSVUNNEN HJÄLM KOM ÅTER

EN DAG I NOVEMBER lämnade en person in en dammsugarkartong till Statens fastighetsverks huvudkontor. Kartongen var adresserad till fastighetschefen för Ridderholmen, men hade ingen avsändare. Utöver ett anonymt brev innehöll kartongen en äldre förgylld hjälm. Efterspaningar visade att den tillhör det Lewenhauptska gravkoret och var, tillsammans med ett par stridshandskar, skapad för Adam Ludwig Lewenhaupts begravning 1722. Hur länge hjälmen varit försvunnen är det inget som vet. Varken Cai Zetterström, som konserverade handskarna på 1900-talet, eller Erik Langlet, som verkat i kyrkan sedan 1967, kan påminna sig att de har sett hjälmen.

Tillsammans i Berlin

ZU DEN Nordischen Botschaften, bitte! Säger jag glatt och hoppar in i en beige taxi (det är färgen på alla taxibilar i Berlin). Jag får ett långt svar, där jag bara uppsnappar Tiergarten och försöker mig då på att svara att det är korrekt?! Sedan ger jag upp och går över till engelska. Trodde jag skulle kunna lära mig tyska genom självstudier, men med hörlurarna på somnar jag oftast redan efter första lektionen. Tänk om man ändå kunde lära sig i sömnen!

JAG ÄR I Berlin en till två gånger per år. I Berlin finns en nordisk ambassadanläggning. Fem länder och sex hus – det sjätte är ett gemensamt hus som kallas Felleshus (felles=gemensam). Samtliga byggnader är olika och ritade av olika arkitekter, men de förenas av ett omslutande kopparband. Det svenska huset är ritat av Gert Wingård. Felleshus och layouten med kopparbandet är ritat av Alfred Berger och Tiina Parkkinen.

DEN NORDISKA ANLÄGGNINGEN är ett landmärke i Berlin. Det finns till och med en busshållplats med namnet Nordischen Botschaften. Till Felleshus kommer många skolklasser, turister och andra besökare. Här bjuds på utställningar, jazzkafé och bokkafé. Här hålls seminarier och möten. Många kontorsanställda i närområdet kommer till Felleshus för att äta mat – lagad av den norske kocken. Totalt har Felleshus cirka 100 000 besökare per år.

BERLINMUREN FÖLL 1989 och strax därefter beslutade Tyskland att flytta sin huvudstad från Bonn till Berlin.

FOTO BERIT NILSSON

Currywurst med öl är en värdig avslutning på ett Berlinbesök.

Det innebär flytt också av ambassaderna. De nordiska länderna tog tillfället i akt och byggde sig ett eget landmärke, en ambassadanläggning som invigdes 1999. Anläggningen drivs gemensamt av de fem länderna och ordförandeskapet roterar efter två år. Just nu är det Danmark som har klubban. Viktiga frågor förutom den är skötsel och underhåll, utvecklingen av anläggningen. Målet är att vara »ett fönster« för de nordiska länderna – men vad innebär det över tid?

NORDISK SAMVERKAN ÄR spännande och nyttigt. De fem länderna har organiserat förvaltningen av utrikes fastigheter på olika sätt. I Finland och Danmark är det utrikesministerierna som ansvarar. I Norge och Sverige har vi Statsbygg och SFV, även Island har en liknande organisation. Det gör att vi har olika kompetens och olika intressen, något som kan bli en utmaning i gemensam fastighetsförvaltning.

VAD ÄR EN Berlinresa utan ett besök på det kända varuhuset KaDeWe med sin fantastiska matavdelning och en promenad längs Kurfürstendamm. En snabb morgonpromenad genom Tiergarten är också att rekommendera. Som vanligt avslutar jag min Berlinresa med öl och currywurst i korvvagnen vid Tegels flygplats. En sliten, men charmig och stökig flygplats nära centrum. Den nya flygplatsen, Berlin Brandenburg, skulle bli en av världens största flygplatser och stå klar 2011 – men den är fortfarande inte öppnad och nu talas om 2018. På grund av felaktigheter har flygplatsen mer eller mindre byggts om och kostnaderna har mångdubblats. Man undrar hur det är möjligt. Är inte tysk ingenjörskonst världskänd och något vi vill ta efter?

Berit Nilsson, Fastighetschef Utrikes SFV

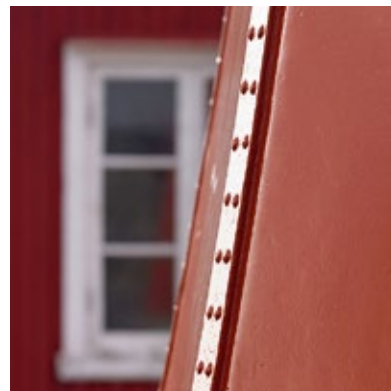
POSTTIDNING B

RETURADRESS Kulturvärden, c/o Titeldata, 112 86 Stockholm

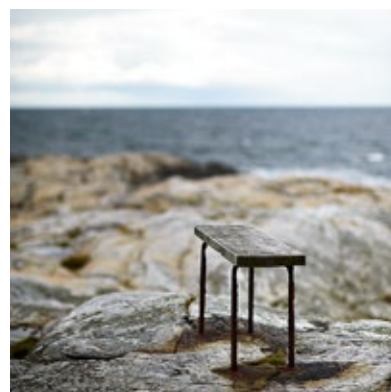
Prenumerera på Kulturvärden eller ändra din prenumerationsadress:

www.kulturvarlden.prenservice.se eller ring 0770-457 152.

Mot en expeditions- och portoavgift på 150 kronor får du fyra nummer av Kulturvärden.

**God Jul
och
Gott Nytt År
önskar
Statens fastighetsverk**

Står fantastiska lokaler på din önskelista?

Har du ett företag och en bärkraftig affärsidé, hör av dig till oss på besok@sfv.se. Vi söker och välkomnar verksamheter som levandegör och förädlar SFV:s historiska miljöer på ett intressant och hållbart sätt.

Idag samarbetar vi med många olika verksamheter som ser värdet i att få driva affärsmässig verksamhet i kulturhistoriska miljöer.

Statens fastighetsverk förvaltar över 200 av Sveriges mest kända historiska besöksmål. Det är slott, trädgårdar, fästningar, fornminnen, öar, skogar och andra unika miljöer, som erbjuder spännande möjligheter för entreprenörer, företag och organisationer.

På www.sfv.se kan du se alla våra besöksmål, säkert finns något i närheten av dig.